

Кривошея И.В. ПОЛЬСКИЕ ПОМЕЩИКИ ПОТОЦКИ ПЕ (ГЕРБ «ПИЛЯВА») И УКРАИНСКОЕ КРЕСТЬЯНСТВО: ГЕНЕЗИС ВЗАИМООТНОШЕНИЙ ПОД РОССИЙСКИМ КОНТРОЛЕМ

Освещена еволюція взамоотношений польских помещиков Потоцких и украинских крестьян на Правобережной Украине. Показаны неоднозначность и противоречивость действий российской администрации в разрешении конфликтных ситуаций, которые позникали между владельцами имений Потоцкими и украинскими крепостными.

Ключовые слова: польские помещики Потоцкие, украинское крестьянство, российская администрация.

Krivosheya I.V.POLISH LANDLORDS POTOCKIS (PYLAWA COAT OF ARMS) AND UKRAINIAN PEASANTS: DEVELOPMENT OF RELATIONSHIPS UNDER RUSSIAN GUIDANCE

The development of Polish landlords Potockis' relationships with Ukrainian peasants on the Right Bank Ukraine have been described. Ambiguity and controvercy of Russian administration's actions have been shown on the example of solving conflicts between the landlords Potockis and Ukrainian peasants.

Key Words: Polish Landlords Potockis, Ukrainian peasants, administration.

УДК 94(477,44) «19»: 929 Скалецький

А.М. Тростогон

РОДІОН СКАЛЕЦЬКИЙ — ВИДАТНИЙ КУЛЬТУРНИЙ ДІЯЧ ПОДІЛЛЯ

На основі архівних документів в статті розглядається тернистий життєвий та творчий шлях відомого композитора, фольклориста, хорового диригента, педагога Р.А. Скалецького.

Ключові слова: Р.А. Скалецький, життєвий шлях, «українська контрреволюційна організація вчителів м. Тульчина».

Віддавна мальовниче Поділля славилося неповторною, оригінальною музичною культурою, духовним батьком якої був Микола Дмитрович Леонтович. Одним із прихильників і послідовників митця став наш земляк Родіон Андрійович Скалецький, маловідомі факти життя і творчості якого автор поставив на меті висвітлити у даній статті.

У зв'язку з відзначенням у 1999 р. сторічного ювілею з дня народження композитора і диригента, інтерес до його особи активізувався, вшанування пам'яті Р.А. Скалецького виявилось у низці культурних заходів, концертів, перейменуванні вулиці, на якій він проживав упродовж тридцяти років, на його честь. Проте спробу історичного аналізу невідомих фактів біографії, життєвого шляху, творчої діяльності митця автор робить уперше.

Народився Р.А. Скалецький 23 листопада 1899 р. в с. Михайлівці Бершадського району Вінницької області у багатодітній родині селянина-бідняка. З 1908 до 1911 рр. навчався в Михайлівській церковно-приходській школі. У 1912 р. вступив до Ольгопольської учительської школи, яку в 1914 р. було реформовано, учнів переведено до інших навчальних закладів. Р.А. Скалецький потрапив до Степаської школи, яку закінчив у 1916 року [1, арк. 1].

Свою учительську діяльність Р.А. Скалецький розпочав у неповних сімнадцять років у с. Івашків Чечельницького району в початковій школі. Потім життя змушувало його працювати у різних районах Вінниччини. Вчителював у с. Чоботарка (нині с. Заболотне Крижопільського району), в с. Кидрасівка Ольгопольського повіту тощо.

У 1921 – 1922 рр. відбував військову службу в кавалерійській дивізії відомого полководця Примакова на Хмельниччині [1, арк. 2].

У 1923 р. Родіон Андрійович вступив до Одеського інституту Народної Освіти (ІНО) на соціально-економічний відділ факультету профосвіти і одночасно на диригентський відділ музично-драматичного інституту, але після першого року навчання залишив останній, бо вчитися у двох ВНЗ було важко.

Наукові записки

У 1926 р. отримав диплом з правом викладання соціально-економічних та гуманітарних дисциплін, проте музичну освіту не залишав і продовжував вивчати курс музики та гармонії у професора М.М. Вілінського, а його диригентською практикою було керівництво студентським хором Одеського ІНО до кінця навчання [2, арк. 18].

Після закінчення інституту Р.А. Скалецький потрапив на роботу до Тульчина, працював учителем мови, літератури та співів у технікумах, трудшколах, робфаках. Упродовж семи років керував Тульчинською Окружною хоровою капелюю, концертмейстером якої була дочка М.Д. Леонтовича (ім'я якого носив цей творчий колектив) Надія Миколаївна.

Поступово в Тульчині утворюється осередок творчої інтелігенції, котра активно спілкується, зустрічається, обговорює проблеми культурного й повсякденного життя, підтримує талановиту молодь. Відомий своєю веселою вдачею, любов'ю до музики, хорового співу Р.А. Скалецький стає душею цього товариства. У його домі частими гостями були: Ф.О. Лебідь — директор зразкової Тульчинської десятирічки, М.І. Москаленко — директор першої школи ФЗС, Д.П. Юрченко — лектор Тульчинського Робфаку, випускник Московського університету, А.Г. Чернілевський — вчитель кооперативного технікуму, Г.М. Сакович — вчитель восьмирічної школи, Є.І. Стручковський — вчитель семирічної школи та ін. [3, арк. 13-20].

Саме проти цих людей було сфабриковано так звану «справу вчителів» у 1932 р. Почалось слідство, обшуки на квартирах, виснажливі допити. З матеріалів протоколів очевидним стає те, що не всі звинувачені витримали тиск карних органів, почали обмовляти один одного, як того вимагали слідчі [3, арк. 2].

Так зі свідчень Ф.О. Лебеда, який дружив зі Р.А. Скалецьким, впливало, що в приватних розмовах на політичні теми останній негативно висловлювався про колективізацію, хлібозаготівлі, голод і «сповзав до опортунізму». Як докір, Ф.О. Лебідь закидав Р.А. Скалецькому симпатії до М.Д. Леонтовича, і той «душок Леонтовича», який керівник капели протягував у її роботу. Критиці було піддано і репертуар колективу, що складався переважно із творів Леонтовича, а не з «пролетарської» музики, яку Скалецький вважав компіляцією, убожеством.

За словами Лебеда, Скалецькому у вузькому колі було дано прізвисько «стара українська пісня», а у складі самої капели були особи з темним соціальним минулим (попи, дяки тощо). Коли Родіона Андрійовича на допиті запитали, чи перевіряє він соціальне походження учасників окружної капели, він відповів, що його, передусім, цікавить голос і музичний хист [3, арк. 41].

На фоні всіх свідчень, які давали учасники так званої «контрреволюційної організації м. Тульчина» відповіді Р.А. Скалецького на допитах продемонстрували, що і в ті жорстокі часи можна було залишатись благородною, чесною людиною, яка не сказала на своїх товаришів ані слова неправди. Родіон Андрійович не обмовив жодної людини, про яку запитував слідчий, і не визнав себе винним в антирадянській діяльності. Попри це 13 грудня 1932 року його було заарештовано й звинувачено за статтею 54-11 КК УРСР від 25 листопада 1933 р. [3, арк. 89].

У заключній постанові 3 лютого 1933 року уповноважений Вінницького обласного відділу ДПУ УРСР Окнянський, розглянувши слідчу справу №3974, знайшов, що вищезазначена група вчителів, будучи пов'язана між собою єдиною контрреволюційною ідеологією і ворожим ставленням до Радянської влади і її заходів, маючи за собою контрреволюційне минуле і зв'язки, посіла за сприяння один одному командні посади в школах Тульчинщини, інспектурі Наросвіти і за допомогою цього, групуючись на антирадянській платформі, вперто оточувала себе контрреволюційним елементом: колишніми офіцерами, петлюрівцями, вихідцями з духовенства тощо, влаштовувала їх в школи тим самим зберігаючи в Радянському апараті ворожі кадри, через які протягували антирадянські погляди в маси, викликаючи в останніх незадоволення і недовіру до влади [3, арк. 80].

На думку слідчого, справа вчителів повинна була бути направлена на розгляд до Особливої Наради при Колегії ДПУ УРСР з клопотанням про застосування до всіх звинувачених міри соціального захисту — перебування в концтаборі терміном п'ять років кожному.

У лютому 1933 р. справу було розглянуто Вищою Колегією ДПУ УРСР й винесено постанову: Р.А. Скалецького звільнити з-під варті, позбавивши права проживання у дванадцяти населених пунктах терміном на три роки. Решта учасників отримали різні види покарань: Ф.О. Лебедя вислали на північ на три роки, Є.І. Стручківського, М.І. Москаленка,

А.Г. Чернілевського, Г.М. Саковича — на три роки до концтаборів, Д.П. Юрченка вислали до Казахстану [3, арк. 90 – 96].

На заслання Р.А. Скалецький потрапив до Валуйського району Курської області. У 1933–34 рр. працював там директором Насонівської середньої школи, керував шкільним хором. У 1935 р. повертається на Україну, працює в медтехнікумі Лисичанського району Донбасу [4, арк. 6].

У 1936 р. переїздить до Полтави, де працює вчителем мови та літератури в залізничній школі №21 станції Полтава-Південна, а з 1937 по 1941 рік посідав посаду завуча у залізничній НСШ №69 [5, арк. 2].

Під час німецької окупації залишився у Полтаві, був безробітним. Голод, холод, тривога за дочку, яку могли забрати в німецьку неволю, змусили Скалецького, незважаючи на важку хворобу, добиратися з сім'єю на Вінниччину, в с. Михайлівку.

Коли в квітні 1944 р. радянські війська звільнили село, райвійськомат видав Скалецькому довідку про непридатність до військової служби за станом здоров'я. Тоді ж, у 1944 р., райвно призначило його вчителем, а потім директором Михайлівської НСШ [4, арк. 3].

У серпні 1946 р. Вінницьке Облвно переводить Родіона Андрійовича на роботу до педучилища викладачем мови, літератури і керівником студентського хору.

В 50-х роках ХХ сторіччя Р.А. Скалецький успішно керував учнівськими хорами вінницьких шкіл №2 і №3. У березні 1954 року був делегований до Москви на педагогічні читання Академії Наук, де виступив з доповіддю про організацію хорової роботи в середній школі, яка дістала схвальну оцінку. Тоді ж Скалецького було нагороджено Дипломом АПН СРСР.

Все пережите в довоєнний період і роки окупації позначилося на здоров'ї Родіона Андрійовича. Він втратив значну частину ваги, сили залишали його з кожним днем, від запропонованої операції вперто відмовлявся. За наполяганням відомого хірурга С.П. Белканія, 16 вересня 1954 р. Р.А. Скалецького було успішно прооперовано. Це було друге народження митця, з того часу зав'язалася міцна дружба між лікарем та сім'єю Скалецьких [4, арк. 4].

Одужавши, Р.А. Скалецький одразу ж приступає до роботи. З ентузіазмом береться за організацію хорів, консультує молодих композиторів-початківців Вінниччини. Паралельно з педагогічною і громадською роботою все життя займається композиторською діяльністю й фольклористикою: збирає і обробляє народні пісні, описує старі побутові обряди, пише власну музику на тексти російських і українських класиків, радянських поетів.

Перша пісня Р.А. Скалецького на слова А. Ситковського окремим виданням вийшла ще в 1933 р. під назвою «Бойова пісня». Вона була присвячена п'ятнадцятиріччю Червоної Армії [4, арк. 1].

У повоєнний період Р.А. Скалецький стає одним з популярних самодіяльних композиторів Вінниччини. Створені ним пісні виконують не тільки учасники художньої самодіяльності, але й професійні колективи, як-от: ансамбль бандуристів Вінницької обласної філармонії, хор Українського радіо тощо. А пісню Скалецького «Навіки разом» виконував у Москві хор Великого театру під час святкування трьохсотріччя з дня воз'єднання України й Росії [4, арк. 5].

Твори Скалецького починають друкувати різні республіканські і союзні видавництва, а також періодичні видання. Крім роботи в жанрі масової хорової пісні, композитор написав також акапельні твори, пісні для ансамблів та солоспіви на тексти віршів П. Воронька, Н. Забіли, с. Єсеніна, Т. Шевченка, П. Грабовського, В. Сосюри, М. Рильського, Я. Купала, Д. Дереча, М. Сингаївського, М. Тростогона, Г. Усача, І. Масляєва та ін.

Велику увагу Скалецький приділяв сучасним обрядам. Так у творчій співдружності з поетом В. Юхимовичем, митець створив цикл сучасних побутово-обрядових пісень, а саме, написав музику до сценарію «Весілля на Поділлі», яка стала радіопостановкою «Щедрий вечір», «Весняне коло». Початок мелодії однієї з пісень Родіона Андрійовича більше двадцяти років служив позивними Вінницького обласного радіо.

Чималу вагу у творчості Р.А. Скалецького посідають пісні для дітей. У 1954 році вийшов його авторський збірник «Стелися барвінку». У 60-х роках з-під його пера виходить багато методичної літератури для учнів різних класів.

До останніх років життя митець плідно працював, остаточно закінчив і підготував до друку багато етнографічних матеріалів, зокрема обробки пісень і танців весільного обряду,

Наукові записки

традиційний народно-побутовий обряд Купайла, народний весняний хоровод, записаних в рідному селі на Бершадщині [6, арк. 5].

Успіх оригінальних творів Р.А. Скалецького, їх популярність пояснюється тим, що вони побудовані на народно-пісенній основі, близькі за характером до народної мелодики, написані виразною, зрозумілою широким масам музичною мовою.

Значний відрізок свого життя, понад 35 років, Скалецький віддав Вінниччині, проте час збігав, роки і хвороби брали своє. У жовтні 1981 року донька забрала батьків до Києва, щоб доглянути, як це має бути в добрій ширій родині. В березні 1982 року, після тривалої хвороби, померла дружина Родіона Андрійовича Надія Федорівна, з якою він прожив у шлюбі 57 років. Р.А. Скалецький особливо гостро переживав цю втрату, довго не сідав за інструмент, але нарешті закінчив свою улюблену «Пісню без слів» («Вокаліз»), яку вважав останнім подарунком дорогій дружині.

Помер Р.А. Скалецький 22 березня 1984 р. від легеневої недостатності. Похований в м. Києві, на Лісовому кладовищі поряд з дружиною [7, арк. 6].

Отже, дослідження архівної судової справи Р.А. Скалецького, документів біографічного характеру, рукописів нот і текстів опублікованих творів митця, на наше переконання, було корисним і пізнавальним. Р.А. Скалецький виявився не тільки талановитим композитором, фольклористом, хоровим диригентом, педагогом, але й мужньою, благородною людиною, яка витримала тиск репресивної машини влади, не втративши власної гідності і віри в справедливість.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Державний архів Вінницької області (ДАВО). — Ф. Р5986. — Оп. 1. — Спр. 1.
2. Там само. — Спр. 2.
3. ДАВО. — Ф. Р6023. — Оп. 4. — Спр. 23975.
4. ДАВО. — Ф. Р5986. — Оп. 1. — Спр. 10.
5. Там само. — Спр. 2.
6. Там само. — Спр. 6а.
7. Там само. — Спр. 8.

Тростогон А.М. РОДИОН СКАЛЕЦЬКИЙ — ВЫДАЮЩИЙСЯ КУЛЬТУРНЫЙ ДЕЯТЕЛЬ ПОДОЛЬЯ

На основе архивных документов в статье рассматривается непростой жизненный и творческий путь известного композитора, фольклориста, хорового дирижера, педагога Р.А. Скалецкого.

Ключевые слова: Р.А. Скалецкий, жизненный путь, «украинская контрреволюционная организация учителей г. Тульчина».

Trostogon A.M. RODION SKALETSKYU — OUTSTANDING CULTURAL FIGURE OF PODILLYA

Based on the archival documents this article considers difficult life and creative development of the famous Ukrainian composer, folkllore scholar, choir conductor, pedagogue R.A. Skaletskyu.

Key words: R.A. Skaletskyu, course of life, «Ukrainian Counter-Revolutionary Organization of Teachers of Tulchyn».

УДК 94(477)(092)

Л.А. Іваневич

ФОРМУВАННЯ НАУКОВИХ ЗАСАД І ГРОМАДСЬКИХ ПОГЛЯДІВ К.В. ШИРОЦЬКОГО ПІД ЧАС ОТРИМАННЯ ОСВІТИ В ПЕТЕРБУРЗІ

На підставі виявлених документів у статті висвітлюються раніше невідомі факти біографії, формування наукових засад і громадських поглядів видатного подільського дослідника історії українського мистецтва Костя Широцького (1886-1919) під час отримання освіти в Петербурзі.